

۳۲ مفهوم کلیدی

تعریف روش مورد مطالعه

علم - مسئله - فرضیه - نظریه - سطح صوری - سطح تجربی - توصیف - تبیین - پیش‌بینی و کنترل - روش علمی - روش شهودی - شیوه خردگرایانه - استناد به نظر صاحب‌نظران - تعریف عملیاتی - تکرارپذیری - شناخت - پردازش ادراکی - پردازش مفهومی - دستگاه عصبی - پیش‌مغز - میان‌مغز - مغز پسین - نیم‌کره چپ و راست مغز - سگته - توپلاسم - هیپوتالاموس - بصل‌النخاع - تالاموس - مصاحبه - آزمون - مشاهده - پرسش‌نامه

اهداف کلی فصل

انتظار می‌رود در پایان درس دانش‌آموزان بتوانند توانایی‌های زیر را به دست آورند:

- ❖ سلسله مراتب گزاره‌های علمی را توضیح دهند.
- ❖ اهداف چهارگانه علم روان‌شناسی را تبیین کنند.
- ❖ مفهوم شناخت را تبیین کنند و سلسله مراتب شناخت را ترسیم نمایند.
- ❖ منابع چهارگانه کسب شناخت را بیان کنند.
- ❖ دو مشخصه روش علمی را تشریح کنند.
- ❖ جامع‌ترین تعریف از علم روان‌شناسی را ارائه نمایند.
- ❖ ریشه‌شناسی روان‌شناسی را به ویژه در میان دانشمندان اسلامی انجام دهند.
- ❖ کارکرد بخش‌های مختلف دستگاه عصبی را با ذکر مثال بتوانند توضیح دهند.
- ❖ چهار روش جمع‌آوری اطلاعات در روان‌شناسی را توضیح دهند.
- ❖ مهم‌ترین گرایش‌های روان‌شناسی را تفکیک کنند و توضیح دهند.

درس‌نامه

✓ سلسله مراتب گزاره‌های علمی

* در روان‌شناسی منظور از علم، علم تجربی است. در علوم تجربی با کمک روش‌های دقیق و عینی به بیان یافته‌ها پرداخته و به وسیله

مشاهده و روش‌های عینی به تطبیق نمادها می‌پردازند. www.my-darshin.com

* علوم با نمادها سر و کار دارد. نماد هر چیزی است که جایگزین چیز دیگری می‌شود. (مثال مفهوم کتاب)

* واژه گرایش به یک مفهوم یا بیان علمی اشاره دارد. (مهم‌ترین گزاره‌ها در علوم تجربی: مسئله، فرضیه، نظریه)

* فرضیه یک جمله خبری است که به صورت خردمندانه‌ای در پاسخ به یک سؤال طرح می‌شود.

رابطه مسئله و فرضیه یک رابطه دوسویه است

- ۱- فرضیه می تواند از یک سو در «پاسخ» به سؤال بیاید.
- ۲- از سوی دیگر نتایج بررسی آن ممکن است پرسش هایی را به دنبال داشته باشد.

* فرضیه در صورت **تأیید** به قانون یا اصل تبدیل می شود.

* احتمال تأیید شدن فرضیه ها **بیشتر** از تأیید نشدن آن می باشد.

* سلسله مراتب گزاره های علمی: مسئله ← فرضیه ← اصول یا قوانین ← نظریه

* مجموعه ای از قوانین علمی یک **نظریه** را شکل می دهند.

* نظریه های علوم تجربی را بر اساس **سردمندی و کمردرد پذیری** می سنجند.

- ۱- سطح صوری: ساختار ظاهری و نحوه نوشتن نگارش آن
- ۲- سطح تجربی: قابل تجربه بودن و پژوهش پذیری

سطوح نظریه ها

* همه نظریه های علمی در دو سطح مذکور به یک اندازه رشد نکرده اند، زیرا ساختار **صوری** برخی از نظریه ها، قابل بررسی تجربی نیست.

✓ هدف علم روان شناسی

* توصیف، تبیین، پیش بینی و کنترل موضوع مورد مطالعه است.

✓ شناخت

منظور از **توصیف** بیان دقیق و روشن مفهوم مورد نظر است. واژه **تبیین** به بیان چرایی آن پدیده اشاره دارد در حالیکه واژه توصیف به چیستی مربوط می شود.

پیش بینی و کنترل در علم روان شناسی آسان نیست. پدیده مورد مطالعه هر چه بیشتر قابل پیش بینی باشد، بهتر قابل کنترل خواهد بود.

هدف غایی همه علوم تجربی، **پیش بینی و کنترل** است.

۱- استناد به نظر صاحب نظران و مقام صلاحیت دار (استناد به آیات الهی و سیره نبوی و بزرگان دین)

۲- شیوه های مبتنی بر سیر و سلوک و روش های شهودی: (مبتنی بر درک درونی و شیوه خصوصی و روش مورد استفاده عرفا و مهم ترین ویژگی این شیوه، شخصی و غیرقابل تعمیم بودن این روش است.)

۳- شیوه خردگرایانه: (پی بردن به حقیقت با کمک فلسفه و منطق و روش فیلسوفان)

۴- روش علمی: (استفاده از روش های تجربی که عینی و قابل تکرار است.)

چهار منبع کسب شناخت

✓ روش علمی

* **تعریف روش علمی**: فرآیند جستجوی با قاعده و نظام دار به منظور مشخص کردن یک **موقعیت نامعین** این تعریف از ۳ واژه تشکیل شده است:

۱- **فرآیند جستجو**: فرایند، **جرمان** یک عمل و رسیدن به هدف را بیان می کند و جستجو کمک می کند تا روش علمی **هدرنگند** شود.

۲- **نظام دار بودن**: روش علمی تابع **قواعد مشخصی** است و هر یک از این قواعد باید به صورت منظمی بیان شود. (تفاوت دانشمند با فرد عادی در این مرحله مشخص می شود زیرا مواجهه دانشمند با مسئله، به صورت منظم و قاعده مند است.)

۳- **موقعیت نامعین**: دانشمندان به دنبال **الهام زدایی** و **موشن سازی** هستند.

نکته:

❖ دانشمند با طرح مسئله، موقعیت ناشناخته را خلق می کند و به واسطه **روش علمی**، موقعیت ناشناخته را روشن می سازد.

- ۱- تعریف عملیاتی: در روش علمی باید متغیر مورد نظر به صورت **عینی و دقیق** تعریف شود به گونه ای که همه افراد با مطالعه تعریف متغیر مورد نظر، برداشت یکسان و یا تقریباً یکسانی را داشته باشند. (تعریف عملیاتی باعث سهولت اندازه گیری می شود و هر چه متغیر دقیق تر تعریف شود، اندازه گیری هم دقیق تر است.)
- ۲- تکرار پذیری: دلالت بر این دارد که یافته های به دست آمده از روش علمی، خصوصی و شخصی نیست بلکه هر فردی با رعایت ضوابط می تواند به یافته دیگران دسترسی یابد.

ویژگی های روش علمی

✓ تعریف علم روان‌شناسی

* جامع‌ترین تعریف روان‌شناسی: علم مطالعه رفتار و فرآیندهای ذهنی (شناخت).
* تعریف واحدی برای روان‌شناسی وجود ندارد؛ دلیلی اصلی وجود تعریف‌های مختلف در روان‌شناسی گذر زمان، پیشرفت دانش و زاویه‌ی نگاه دانشمندان است.

* مطالعه رفتار اشاره به هر نوع فعالیت قابل مشاهده جاندار دارد.

* مطالعه فرآیندهای ذهنی یا شناخت؛ دلالت بر بسیاری از رفتارها و کنش‌های غیرقابل مشاهده انسان دارد.

* سلسله‌مراتب شناخت: محرک ← احساس ← توجه ← ادراک ← حافظه ← تفکر ← استدلال، قضاوت، حل مسئله و تصمیم‌گیری

* فرآیند بازآیابی اطلاعات موجود در حافظه **تفکر** نام دارد.

تفکر شامل: }
۱- استدلال
۲- قضاوت
۳- حل مسئله
۴- تصمیم‌گیری

۱- از توجه تا تصمیم‌گیری شناخت نامیده می‌شود.

۲- به فرآیندهای توجه، ادراک و حافظه **شناخت پایه** گفته می‌شود.

۳- به انواع تفکر **شناخت عالی** می‌گویند.

۴- هر چه از **شناخت پایه** به **شناخت عالی** پیش می‌رویم عمل پردازش پیچیده‌تر می‌شود.

۵- پردازش به معنای دریافت و فهم بیشتر است.

۶- انواع پردازش } پردازش ادراکی: تأکید بر ویژگی‌های حسی مانند اندازه و شکل ظاهری یک محرک
انواع پردازش } پردازش مفهومی: تأکید بر ویژگی‌های مشترک محرک‌های مختلف (هر چه

پردازش، مفهومی‌تر باشد، شناخت شکل گرفته پایدارتر و کارآمدتر است.)

۷- عالی‌ترین مرتبه شناخت، حل مسئله و تصمیم‌گیری است.

(حل مسئله و تصمیم‌گیری مبتنی بر **پردازش مفهومی** کارآمدتر از حل مسئله و تصمیم‌گیری مبتنی بر **پردازش ادراکی**

است.)

✓ سلسله مراتب

شناخت

✓ روان‌شناسی علمی نزد پیشینیان

* تأسیس اولین آزمایشگاه روان‌شناسی در شهر لایپزیک آلمان توسط **ویلهلم ورنر** برای اولین بار در سال ۱۸۷۹ م که محققین این سال را مبدأ شکل‌گیری **روان‌شناسی علمی** می‌دانند.

۱- **جاحظ**: از پیشگامان روش علمی - تجربی و ابزار شناخت از نظر او: حس، عقل و الهام

۲- **ابن سحنون**: مطالب ارزنده درباره هدف‌های آموزشی و وظایف معلم و آموزش مطالب

۳- **کنکری**: اولین فیلسوف اسلامی که به شرح و توصیف «نفس» و اقسام آن به شیوه **ارسطو** پرداخته است.

۴- **فارابی**: در نظم بخشیدن به علوم و ایجاد هماهنگی بین دانش‌ها گام‌های جدی برداشته است و فارابی معتقد بود که برای رسیدن به سعادت باید **بعد مثبت انسان** تقویت شود. از نظر او شکوفایی فطرت‌ها از طریق «آموزش» امکان‌پذیر است.

۵- **ابن سینا**: بر اهمیت ادراک حسی در جریان شناخت تأکید دارد و شناخت راستین از نظر او «**شناخت عقلی**» است. (خودشناسی و تربیت نفس، توجه به تفاوت‌های فردی، شناخت استعدادها، در نظر گرفتن مراحل رشد، آموزش گروهی و تشویق از اصول روش‌های تربیتی ابن سینا است.)

۶- **مشاهیر ریکن**: غزالی، سهرودی خواجه نصیرالدین طوسی، مولوی، سعدی و ابن خلدون و ...

* فیجکیوری از اقدامات اندیشمندان اسلامی: مطالعات آن‌ها در جنبه‌های نظریه‌پردازی بود، اما در بُعد تجربی آغازگران خوبی محسوب می‌شوند اما راه آن‌ها تداوم نیافت.

✓ نقش دستگاه عصبی در عملکرد روان‌شناسی

* روان‌شناسان به دلیل ارتباط کارکردهای روان‌شناسی با مکان‌هایی از مغز «مطالعه مغز» را ضروری می‌دانند.

* مغز را می‌توان به سه منطقه اصلی **پیش مغز**، **میان مغز** و **مغز پسین** تقسیم کرد.

* این واژگان بر اساس نحوه قرار گرفتن این بخش‌ها از جلو تا عقب **دستگاه عصبی** در جنین در حال رشد است.

<p>۱- در سمت جلو و بالای مغز و شامل قشر مخ، هسته‌های قاعده‌ای، دستگاه لیمبیک یا کناری، تالاموس و هیپوتالاموس است.</p> <p>۲- قشر مخ بیش‌ترین اهمیت را در بخش پیش مغز به دلیل نقش اساسی در تفکر و سایر فرایندهای ذهنی</p> <p>۳- دستگاه لیمبیک: اهمیت در هیجان، انگیزش، حافظه و یادگیری (موجوداتی همچون ماهی‌ها و خزندگان به دلیل اینکه دستگاه لیمبیک غیر رشد یافته‌ای دارند، عمدتاً به صورت غریزی به محیط پاسخ می‌دهند).</p> <p>۴- وظیفه تالاموس: انتقال اطلاعات حسی به قشر مخ</p> <p>۵- وظیفه هیپوتالاموس: تنظیم رفتار مربوط به بقای نوع مثل جنگیدن، تغذیه، فرار کردن و جفت‌گیری</p>	}	<p>۱- پیش مغز</p>
<p>۱- ساختار متعددی دارد که مهم‌ترین آن دستگاه فعال ساز شبکه‌ای است.</p> <p>۲- پیام‌های مربوط به خواب و برانگیختگی از این طریق منتقل می‌شود.</p> <p>۱- شامل بصل النخاع، پل مغزی و مخچه است.</p> <p>۲- کارکرد بصل النخاع: فعالیت قلبی، تنفس، بلع و هضم</p>	}	<p>۲- میان مغز</p>
<p>۳- کارکرد پل مغزی: شامل رشته‌های عصبی است و انتقال علائم از یک بخش مغز به بخش دیگر</p> <p>۴- کارکرد مخچه: کنترل هماهنگی بدن، توازن و کشش عضلانی</p>	}	<p>۳- مغز پسین</p>

سه منطقه اصلی مغز

۱- **چپ**: نقش مهم در زبان آموزی و حرکت

۲- **مراست**: دارای دانش معنایی بسیار خوب

کارکرد نیمکره‌های مغز

۱- **پیشانی**: پردازش حرکت و فرآیندهای عالی مثل تفکر

۲- **آهیانه‌ای**: پردازش تنی-حرکتی

۳- **گیجگاهی**: پردازش شنوایی

۴- **پس سری**: پردازش اطلاعات دیداری

نیمکره‌های مغز و قشر مخ به منظور انجام مقاصد عملی شامل چهار قطعه می‌باشد

سکته کم خونی ← متوقف شدن تکه‌ای از

بافت چربی جدا شده در سرخرگ مغز

۱- اختلال عروقی در اثر سکته

سکته خونریزی ← پاره شدن یک رگ

خونی در مغز و آسیب سلول‌های مغزی

آسیب مغز انسان و اختلال کارکرد شناختی وی

۲- **تومور مغزی** (نئوپلاسم)

* **آسیب مستقیم** یکی از مهم‌ترین عواملی است که باعث اختلالات مغزی می‌شود.

۱- **مشاهد:** مشاهده رفتار انسان‌ها و حیوانات به‌وسیله محققین در محیط بیرون یا محیط آزمایشگاهی (مشاهده باید همراه با ثبت دقیق و به دور از پیش‌داوری باشد) (مثال: مشاهده دقیق رفتار نوع دوستانه حیوانات به صورت تکاملی)

۲- **پرسش‌نامه:** در مورد مسائلی که از طریق مشاهده مستقیم امکان پذیر نیست از این روش استفاده می‌شود و محقق از خود فرد، درباره رفتار یا افکار خاص او می‌پرسد. (نتایج پرسش‌نامه را باید با احتیاط تلقی کرد)

۳- **مصاحبه:** برخی از موضوعات را به صورت از پیش تعیین شده نمی‌توان مشاهده کرد یا از پرسش‌نامه استفاده نمود در این صورت مصاحبه استفاده خواهد شد. مصاحبه برخلاف گفتگوی معمولی **هدمند** و **سازمان‌یافته** است.

مصاحبه به دو صورت: ۱- ساختار یافته (شبه پرسش‌نامه) است که در همه‌پرسی‌ها استفاده می‌شود. ۲- بدون ساختار که برای اخذ اطلاعات عمیق استفاده می‌شود و رعایت نکات اخلاقی الزامی است اما وقت‌گیر است و نیاز به آموزش ویژه‌ای دارد.

۴- **آزمون:** ابزاری جهت به **کمیت درآوردن** ویژگی‌های روان‌شناختی است که ساخت آن‌ها بسیار دشوار و فرآیند پیچیده‌ای را طی می‌کند و بیشتر افراد عادی جامعه با این روش روبه‌رو هستند.

ویژگی‌های آزمون‌ها: (۱) دقیقاً چیزی را اندازه‌گیری کند که برای آن ساخته شده است. (۲) آزمون‌ها در دفعات متعدد اجرا باید نمره یکسان یا تقریباً یکسانی به ما بدهند.

✓ روش‌های جمع‌آوری اطلاعات در روان‌شناسی

* چگونگی اجراء و تفسیر آزمون‌ها باید **بهره‌ساز** روش‌ها باشد.

* استفاده افراد کم‌تجربه از آزمون‌ها، بیش از آن که راه‌گشا باشد، **مشکل‌آفرین** است.

۱- روان‌شناسی تربیتی

۲- روان‌شناسی شناختی

۳- روان‌شناسی سلامت

۴- روان‌شناسی اجتماعی

۵- روان‌شناسی صنعتی یا سازمانی

۶- روان‌شناسی ورزشی

۷- روان‌شناسی بالینی

۸- روان‌شناسی کودکان استثنائی

✓ مهم‌ترین گرایش‌های روان‌شناسی

* روان‌شناسان با توجه به علایق و توانمندی، به آموزش و پژوهش و ارائه خدمات تخصصی مشغول هستند.

* روان‌شناس، بعد از اخذ دیپلم، ۴ سال **در مقطع کارشناسی** و ۳ سال **در مقطع کارشناسی ارشد** تحصیل می‌کند و سپس به مدت **چهار سال در مقطع دکتری تخصصی روان‌شناسی** تحصیل می‌نماید.

* **تفاوت روان‌پزشک با روان‌شناس:** (۱) روان‌پزشک بعد از دوره پزشکی عمومی، ۳ سال **در زمینه اختلالات روانی، تشخیص و درمان**

آموزش می‌دیند. (۲) روان‌پزشکان با کمک **درمان‌های دارویی اختلالات را درمان می‌کنند.**